

BİRLEŞMİŞ MİLLETLERDE DEMOKRATİKLEŞME SORUNU*

Mahmut BOZAN²⁶¹

Öz

Sanayi devrimi ile başlayan küreselleşme, bilgisayar ve internetle birlikte pek çok alanda küresel bütünleşmeye yol açmıştır. Artık dünya birbirinden ayrı kendi bütünlüğü içinde yaşayan kıtalardan oluşmamakta, bilakis bütünleşik kocaman bir devlet manzarası arz etmektedir. Güçlü ülkelerin sömürge rekabeti sebebiyle çıkardığı savaşlar sömürülen ülkeler kadar sömüren ülkeler için de yıkıcı olmuş, bu sebeple Cemiyeti Akvam ve Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası teşkilatlar kurularak savaşların önlenmesine çalışılmıştır. ABD öncülüğünde 2. Dünya Harbinin galipleri tarafından kurulan BM maalesef barışı korumada başarılı olamamaktadır. BM bugün kendisine üye 193 ülkenin değil, veto ayrıcalığına sahip Güvenlik Konseyi daimi üyesi beş ülkenin menfaatlerine hizmet etmektedir. Bu duruma başta Türkiye olmak üzere dünyada pek çok ülke itiraz etmektedir. BM'nin üye ülkeler tarafından demokratik temsil esasına göre yeniden yapılandırılarak bir Dünya Parlamentosuna dönüştürülmesi, ayrıcalıkların kaldırılması, BM'nin altındaki IMF ve Dünya Bankası gibi diğer uluslararası kuruluşların da benzer şekilde demokratikleştirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada başta BM olmak üzere uluslararası kuruluşların yapıları incelenerek demokratikleştirilmelerine yönelik öneriler ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cemiyeti Akvam, Birleşmiş Milletler, BM Güvenlik Konseyi.

JEL Code: F53-F55

THE PROBLEM OF DEMOCRATIZATION IN THE UNITED NATIONS

Abstract

Globalization which has been around since industrial revolution has led global integration in many area together with computer and internet. The world does not consist of continents which come through discrete form each other and within their integrity; on the contrary, it poses a view of an enormous integrated state. Since wars started by colonial competition of powerful countries are destructive not only for colonized countries but also for colonizers, they have been endeavoured to be prevented through international organizations such as the League of Nations and the United Nations. The United Nations founded by victorious countries in World War II under the leadership of the USA has not been able to maintain the peace. The United Nations serves to interests of not 193 member countries, but of five permanent members of UN Security Council. Many countries around the world, especially Turkey, object to this situation. The UN requires to be transformed to a World Parliament by restructuring it on the basis of democratic representation, the privileges requires to be abolished, and the IMF and the World Bank under the UN needs to be democratized in a similar way. In this study, some propositions on the democratization of international organizations, especially on the UN, will be discussed by examining their structures.

Key Words: League of Nations, United Nations, UN Security Council.

JEL Code: F53-F55

* Bu makale 13-15 Nisan 2016 tarihinde Kazakistan'da yapılan 5. Uluslararası Bilim, Kültür ve Spor Konferansında sözlü bildiri olarak sunulmuş, özeti bildiri kitapçığında yayımlanmıştır.

¹ Prof. Dr., Bartın Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, mbozan@bartin.edu.tr.

ORCID: 0000-0002-5936-7021.

Başvuru Tarihi (Received): 23.02.2023 **Kabul Tarihi** (Accepted): 24.04.2023

Giriş

Birleşmiş Milletleri Cemiyeti Akvam'ın vârisi olarak kabul edebiliriz. Bu sebeple dünya barışını koruma düşüncesi 1. Dünya Harbine kadar gider. Harbin ardından ABD Başkanı Wilson, 14 maddelik bir barış programı yapmış, barışın sağlanması ve korunması için milletler arası bir cemiyetin kurulmasının gerekliliğinden söz etmiştir. Birleşik Krallık (BK) ve Fransa'nın da böyle bir teşkilat için çalıştıkları bilinmektedir. Daha sonra kurulan Milletler Cemiyeti çoğunlukla BK ve Fransız menfaatlerinin âzamileştirilmesine alet olmadan öte bir işe yaramamış, 2. Dünya Harbinin çıkmasını da önleyememiştir.

2. Dünya Harbinden sonra galip devletler hem ellerindeki korumak hem de sömürdüğü ülkelerin karşı hareketlerini engellemek için yeni bir uluslararası teşkilat kurma arayışına girmişlerdir. Mazlum ve mağlup ülkeler de hak ve hukuklarını emperyalist devletlerden kurtarmak ümidi ile böyle bir teşkilatı gerekli görmüşlerdir. Ancak Batı siyasi düşüncesi için yeni bir uluslararası teşkilat kurma fikrinin ana ögesi olan hâkimiyetini idame ettirme anlayışında bir değişme olmamıştır. Dünyada barış temin ve korumanın gerçekleştirilmiş bir ideal olduğunu söylemek mümkün değildir. Birinci Dünya Harbini müteakip kurulan Milletler Cemiyeti büyük oranda İngiliz politikalarının damgasını taşıırken, yerine kurulan BM ise ortaya çıkan yeni süper gücün, yani ABD'nin nüfuzu altına girmekten kurtulamamıştır.

Kısmen Sovyetler Birliği ve Çin tarafından dengelenen ABD, Soğuk savaşın sona ermesi ve SSCB'nin dağılmasıyla neredeyse rakipsiz kalmıştır. ABD yakaladığı bu fırsatta kısa süreliğine de olsa artık tek süper güç olarak BM'yi dikkate almadan Dünyanın herhangi bir yerinde askeri operasyonlara girişebilmiş ve kendi menfaati icabı istediği ülkeyi düşman ilan edebilmiş veya işgal etmiştir. Temel vazifesi barışı korumak ve ihtilaflara barışçı yollardan çözüm bulmak olan BM ise ABD'nin Irak'ı işgalinde olduğu gibi devre dışı kalmıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) oligarşik yapısı sebebiyle güçlü devletlerin icraatlarını meşrulaştırıcı bir araç olurken, zayıf ve savunmasız ülkeler için zararlı bir unsura dönüşmeye başlamıştır. Tüm bu gelişmeler ve yaşanan hâdiseler uluslararası düzeyde BM'nin varlık sebebini tartışmalı hale getirmiştir. SSCB tehdidini kutuplaştırma siyasetinin manivelası olarak kullanan ABD, SSCB'nin dağılmasından sonra rakipsiz kalmış ve caydırıcılık siyasetini idame için mevhum düşman arayışına girmiş, bu sebeple de “haydut devletler” terminolojisini kullanmaya başlamıştır. Böylece kendi listelediği “haydut devletler” üzerinden hareket serbestisini devam ettirmeye çalışmıştır (Özkan, 2002, s. 252).

Artık ABD güdümündeki BM'nin yeniden yapılandırılmasının zamanı çoktan gelmiştir. Yeniden yapılanmada uluslararası teşkilatın yeri, organları, karar alma şekilleri, çalıştıracağı bürokrat ve sair memurlar, genel sekreterin seçimi gibi pek çok konunun hakkaniyet ve demokratik esaslara göre yeniden belirlenmesine, BMGK'deki ayrıcalıklı konumların iptaline ihtiyaç vardır. Bu fikre BMGK'de veto hakkı olan daimî üyeler dışında “hayır” diyecek bir ülke bulmak mümkün değildir. Ama BM'nin yeniden yapılanması konusunda neredeyse tüm ülkeler mutabıktır. Bu makalede BM'nin yapı ve işleyişi değerlendirilerek yeniden yapılandırılması üzerinde durulacaktır.

1. Milletler Cemiyeti veya Cemiyeti Akvam

Uluslararası alanda barışın korunması için kurulan ilk resmi teşekkül Cemiyeti Akvam'dır. Milletler Cemiyeti olarak da ifade edilen bu teşkilat Birinci Dünya Harbini müteakip gündeme gelmiştir. ABD Başkanı Woodrow Wilson uluslararası barış için bir milletler cemiyetine olan ihtiyaçtan bahsetmiştir. 14 maddeden müteşekkül Wilson Prensipleri ilk dört maddesi beynelmilel bir teşkilatın kurulması ile ilgili olup bu fikir ABD'nin Avrupalı müttefikleri tarafından da paylaşılmıştır. Tüm bu çalışmalar sonucu ortaya çıkan Milletler Cemiyeti (MC) ve onun kurucu belgesi olan Milletler Cemiyeti Misakı, Müttefik Devletlerle Almanya arasında yapılan Paris Barış Konferansında 26 maddelik bir vesika şeklinde düzenlenmiştir. 32 Devlet ve Dominyonun iştiraki

ile 18 Ocak 1919'da çalışmalarına başlayan Cemiyeti Akvam veya MC aslında 1. Dünya Harbi galiplerince teşkil olunan "Onlar Meclisi" tarafından yönetilmekteydi.

10 Ocak 1920'de İsviçre'nin Cenevre kentinde resmen kurulan MC; Genel Kurul, Konsey ve Sekreterlik olmak üzere üç temel organa sahipti. Genel kurulun yetkileri sınırlı bir yapı arz ediyor ve tüm üyeleri içine alıyorken, Konsey tam yetkili olarak daimî üye olan Müttefik Devletler ile onlara paralel duran seçilmiş dört ülke temsilcisinden meydana geliyordu. Haliyle MC, Müttefik Devletlerin iradelerini meşrulaştıran bir organa dönüşüyordu. MC'nin sekreteryası ise önce İngiliz ve daha sonra Fransız ve bir İskoçyalı tarafından temsil olunmuş, sekreterler büyük devletlerin emirlerini uygulamadan öte bir faaliyet göstermemişlerdir.

Küresel menfaat çatışmalarının savaş yolu ile çözümlenmeye çalışıldığı her iki dünya harbinde de galipler tarafından hükümranlığın korunmasını garanti altına almak maksadıyla uluslararası teşkilatlar kurulmuş, ancak bu teşkilatların "dünya barışını korumak" amacıyla kurulduğu iddia edilmiştir (Ulus, 2008, s. 247). Diğer yandan MC tüm devletleri bünyesine alamadığı gibi, İngiliz politikalarının bir aracı gibi kullanılması sebebiyle üyelikten çekilmelere de yol açmıştır. Avrupa'da güç dengelerinin BK ve Fransa'dan Almanya'ya kayması, Rusya'nın çekimserliği ve ABD'nin de Teşkilat dışında olması ve özellikle Teşkilatın İngiliz ve Fransız emellerine hizmet etmesi sebebiyle varlığını devam ettiremeyerek konferansın 21. Genel Kurul toplantısında 19 Nisan 1946 tarihi itibarıyla feshedilmiştir.

MC'nin Türkiye ile ilgili kararları hatırlandığında, İngiliz ve Fransız menfaatlerinin nasıl korunduğu görülür. MC Rum ve Türk ahalinin mübadelesinde Yunanlıları, Musul Sancağının statüsünde İngilizleri ve Hatay Sancağının statüsünde Fransızları desteklemiştir. İlk iki anlaşmazlık Türkiye aleyhine sonuçlandığı halde, Hatay Sancağı kendi iradesi ile Türkiye'ye katılma kararı almış olduğu için mesele aleyhimize sonuçlandırılmamıştır. İlk iki kararın alındığı tarihlerde Türkiye henüz MC'ye üye olmamıştı. Bu gelişmelerden sonra Türkiye 1932 yılında MC'ye üye olmuştur.

MC'nin Türkiye'ye bir menfaati olmamakla beraber Türkiye'nin MC'ye yıllık aidat olarak 337.048.46 Altın Franklık bir katkısı olmuştur (Ulus, 2008, s. 247). Kısaca maddi durumu pek de parlak olmayan Türkiye MC bütçesini 14 yıl boyunca takviye etmiştir.

2. Milletler Cemiyeti Tecrübesi

Dünyada BM'den önce aslında önemli dersler çıkarılması gereken bir MC tecrübesi yaşanmıştı. MC'nin de dünyada barışı korumak gibi bir amaç için kurulduğu ifade edilmişti. Birinci Cihan Harbi'nin dehşeti insanlığın hâfızasında canlılığını korurken böyle bir teşkilatın kurulması fikri belki de barışa hasret duyanlar için oldukça cezbediciydi. Ancak MC'nin İkinci Dünya Harbi'ni önlemede başarısız olması, varlık sebebini de ortadan kaldırmada kuruluşunu mâkul gösteren sebepler kadar gerekçe sunuyordu.

MC'nin malvarlığı ve arşivleri de mâlul olduğu hastalıklar gibi BM'ye geçtiği için ders verici özellikler taşıdığı söylenebilir. Ayrıca BM'nin başarısızlığının anlaşılmasına da bir derece yardımcı olabilir. Öncelikle MC küresel bir kimliğe sahip olamamıştı. İkinci Dünya Harbi ile dünyanın bir numaralı gücü haline gelen ABD teşkilata üye olmamıştı. Şekil 1'de görüldüğü üzere önemli üye devletlerin bir kısmı daha sonra üyelikten çekilmişti. MC Konseyinin istikrarsız yapısı, karar almada oybirliği şartı, sosyal konuların Uluslararası Çalışma Teşkilatı'na bırakılması, Genel Sekreterin görevlerinin idarî işlerle sınırlandırılması, daha da önemlisi teşkilatın Birleşik Krallık ve ortaklarının "kâr maksimizasyonu" aracı olarak kullanılması gibi sebepler MC'nin sonunu hazırlayan unsurlar olarak zikredilebilir (Sur, 2013, s. 2536-2538).

3.1. Birleşmiş Milletler'in Teşkilat Yapısı

BM'nin yapısında 6 organ bulunmaktadır. Bunlar Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Vesayet Meclisi, Uluslararası Adalet Divanı ve Sekreterliktir. Genel Kurul, üye olan tüm devletlerin iştirak ettiği ana organdır. Her üye devletin bir oy hakkı vardır. Kararlar hazır bulunan ve oy veren üyelerin çoğunluğu ile alınmaktadır. BM Anlaşmasının 18. maddesine göre bazı önemli meselelerde kararların üçte iki çoğunlukla alınması gerekmektedir. Genel Kurul BM yetki alanı içine giren her konuyu görüşüp, değerlendirebilir ve ilgili kurullara tavsiyelerde bulunabilir. Bu durum BM'yi uluslararası bir forum haline dönüştürmekte ve dünya meselelerinin görüşülmesine fırsat tanımaktadır.

Genel Sekreterlik ise bir Genel Sekreter ve yeteri kadar memur ve yöneticiden meydana gelmektedir. Genel Sekreter BM'nin baş idarecisi ve temsilcisidir. Güvenlik Konseyinin tavsiyesi doğrultusunda genel kurulca seçilmektedir. Genel sekreterin eğilimleri de BM'nin çalışmalarını etkilemekte olduğu için genel sekreterlik önem kazanmaktadır. Şimdiye kadar görevlendirilen sekiz genel sekreterlerin biyografileri incelendiğinde BM'nin hangi amaçlar için kurgulandığının ipuçları bir kere daha apaçık şekilde ortaya çıkacaktır. Tablo 1'de BM Genel Sekreterlerinin bir listesi görülmektedir.

Tablo 1: *BM Genel Sekreterleri (1945-2022)*

Genel Sekreterler	Görev Süresi	Ülkesi
Gladwyn Jebb	24.10.1945 – 01.02. 1946	Birleşik Krallık
Trygve Lie	01.02. 1946 – 10.11.1953	Norveç
Dag Hammarskjöld	10.04. 1953 –18.09. 1961	İsveç
U Thant	30.11.1961 – 31.12. 1971	Myanmar
Kurt Waldheim	01.01. 1972 – 31.12. 1981	Avusturya
Javier Pérez de Cuéllar	01.01. 1982 – 31.12. 1991	Peru
Boutros Boutros-Ghali	01.01. 1992- 31.12. 1996	Mısır
Kofi Annan	01.01. 1997 – 31.12. 2006	Gana
Ban Ki-moon	01.01. 2007 – 31.12. 2016	Güney Kore
Antonio Guterres	01.01. 2017-	Portekiz

Kaynak: <https://www.un.org/sg/en>.

Milletler Arası Adâlet Divanı da BM'nin önemli organlarından bir diğeri olup Genel Kurul ve Güvenlik Konseyinin 9 yıl için seçtiği 15 hâkimden meydana gelmektedir. Merkezi Hollanda'nın Lahey şehrinde olan Adalet Divanı, BM'nin yüksek mahkemesidir. Yeniden yapılanmada Adalet Divanı'nın da her türlü şaibeden uzak ve tüm Dünya devletlerinin itimadına lâyık bir konuma getirilmesi gerekmektedir. Aynı yaklaşım hem Ekonomik ve Sosyal Konsey hem de Bretton Woods kuruluşları olarak adlandırılan WB ve IMF için de geçerlidir.

3.2. Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği

Genel Sekreterlik BM'nin önemli organlarından biridir. Genel Sekreter, BM Genel Kurulunca BM Güvenlik Konseyi'nin önerisi üzerine altı yıllık bir dönem için atanmakta, görev süresi uzatılabilmektedir. Genel Sekreterin seçilme yerine tayin edilmesi, Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesi şartından gelmektedir. Yani Güvenlik Konseyi'nin bir aday gösterebilmesi için Anlaşmanın 27/3 fıkrasına göre daimî üyelerin oyları dâhil 7 üyenin müspet oyu gerekmektedir. Düzenleme daimî üyelerden herhangi birinin vetosuna açık kapı bırakmaktadır. Bu durumda yine Güvenlik Konseyi belirleyici güç olmakta, BM Genel Kurulu tasdik makamından öteye geçmemektedir.

BM Sekreteryası, Genel Sekreter ile örgütün gerek duyabileceği memurlardan oluşur. Genel Sekreter BM'nin en üst memuru olup Genel Kurul'un, Güvenlik Konseyi'nin, Ekonomik ve Sosyal Konsey'in ve Vesayet Meclisi'nin bütün toplantılarında bu sıfatla hareket eder; bu organlar tarafından kendisine verilen bütün öteki görevleri de yerine getirir. Örgütün çalışması konusunda Genel Kurul'a yıllık rapor sunar; uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit olarak değerlendirdiği durumlarda Güvenlik Konseyi'ni uyarabilir; uluslararası anlaşmazlıklarda arabuluculuk yapabilir. Genel Sekreter BM'nin gayri resmi olarak sözcüsü ve liderliğini görevini de üstlenir (http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/chart_turkce.pdf).

3.3. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

Güvenlik Konseyi BM'nin en yetkili ve siyasi yürütme organı olup 15 üyeden meydana gelmektedir. Bunlardan 5 tanesi daimî üye (ABD, BK, Çin, Fransa, Rusya), 10 tanesi ise geçici üye olup coğrafi dengeler dikkate alınarak BM Genel Kurulunca ikişer yıllık süreler için seçilmektedir. Her üyenin bir oyu bulunmakta ve kararlar en az 9 üyelik ekseriyetle alınmaktadır. *Ancak daimî üyelerden birisinin veto ettiği bir teklif reddedilmiş sayılmakta, bu yolla BM fiilen daimî temsilcilerin kontrolü altına girmektedir.* Bu antidemokratik yapıyı artık uluslararası camia kaldıramamakta, bu yapının mutlaka düzeltilmesi gerekmektedir.

BM'nin temel amacı dünyada barışı sağlamak ve korumaktır. Oysa iki dünya harbi sonrası aynı çapta olmasa da savaşız bir dönem geçmediği gibi uluslararası düzeyde çok büyük hak ihlalleri yaşanmış ve yaşanmaya da devam etmektedir. BM Güvenlik Konseyi'nin varlık sebebi dünyada barışın tesisi ve sistematik insan hakları ihlallerine karşı müessir tedbirler alınması iken Ruanda, Bosna-Hersek, Kosova ve Sudan'daki iç savaşa ilişkin adım atmaması BM'yi güvenilemeyecek bir kurum haline getirmiştir (Arsava, 2007, s. 11).

Temel fonksiyonlarını yerine getiremeyen Güvenlik Konseyinin daimî üyelerinin veto avantajını daha geniş bir alanda kullanmaya yönelik adımlar atmaya çalışması da oldukça manidardır. Konseyin yetki alanını güvenlikten kuraklığa, salgın hastalıklardan terörizme, kadın haklarından çevre sorunlarına, insan haklarından darbelere kadar oldukça geniş bir alana genişletmeye çalışması problemi daha da ağırlaştırmaktadır. Güvenlik Konseyi Kasım 2020 tarihine kadar bazıları tüm devletler üzerinde bağlayıcı olan 2500'den fazla karara imza atmıştır. Güvenlik Konseyi bu kararları alırken, üye devletlere sorumluluklar yükleyerek uluslararası hukuk sisteminin temel taşlarını zayıflatmakta, BM Şartı'ndan kaynaklanan yetkilerini yine kendisi yorumlayarak pek haksız bir şekilde *küresel yasa koyucu* rolüne soyunmaktadır. Bu durum Güvenlik Konseyi'nin elinde tuttuğu siyasi hegemonyayı tahkim etmeye çalıştığının açık bir delilidir (Kırdım, 2022, s. 64).

Dünyada BM'ye olan güven iyice sarsılmıştır. BM'nin dünyada barışı tesisinin önündeki en büyük engel ise Güvenlik Konseyinin bizzat kendisidir. Kuruluşundan bugüne kadar beş daimî üye Güvenlik Konseyi gündemine gelen pek çok kararı veto etmiştir. Bu sayıya veto edileceğine inanıldığı için oylamaya sunulmayan karar tasarıları dâhil değildir. Tablo 2'de BM Güvenlik Konseyi daimî üyelerinin veto sayıları görülmektedir.

Tablo 2: *BM Güvenlik Konseyi Daimî Üyelerinin Kullandığı Veto Sayısı (1946-2022)*

BM Güvenlik Konseyi Daimî Üyeleri	Veto Sayıları
SSCB ve Rusya Federasyonu	122
Amerika Birleşik Devletleri	82
Birleşik Krallık	29
Fransa	16
Çin	17
Toplam	266

Kaynak: <https://psdata.un.org/dataset/DPPA-SCVETOES>.

Tablo 2 incelendiğinde soğuk savaş döneminin kutuplaştırdığı uluslararası siyasette ABD ve müttefikleri BK ve Fransa'nın veto sayısının SSCB/Rusya Federasyonu ve Çin'i dengelediği, diğer bir ifade ile de ABD ve Rusya'nın menfaatlerine hizmet ettiği görülür. BM Güvenlik Konseyi'nin vetolarının dünya sulhuna değil, kendi ülke menfaatlerine hizmet ettiği aşikârdır. BM'nin dünya barışına ne kadar hizmet ettiği hususunda çok ciddi tartışmalar vardır. Bu tartışmaların en önemli sebebi Güvenlik Konseyinde beş devletin daimî üyelik ve veto ayrıcalığına sahip olmasıdır. Zira tarihsel süreçten çok net okunabildiği gibi Güvenlik Konseyi'nin daimî üyeleri milli menfaatlerine aykırı gördükleri her durumda veto kartını kullanmakta ve örgütün işleyişini sekteye uğratmaktadır (Karabulut, 2015, s. 56). Hatta bu beş daimî üye kendi menfaatlerini dolaylı yollardan etkileyebilecek üçüncü devletlere ilişkin karar tasarılarına karşı da veto silahını kullanmaktan çekinmemektedir (Bayraktar, 2012, s. 29).

Güvenlik Konseyi üyelerinin mutlak veto yetkisine Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinden sonra nihayet bir itiraz gelebilmiş, Türkiye'nin de aralarında olduğu 83 üye devlet tarafından sunulan karar tasarısı Genel Kurul'da kabul edilmiştir. Sonucu değiştirecek olmasa da "BM Genel Kurulu, Güvenlik Konseyi'nin beş daimî üyesinden biri tarafından veto kullanılması halinde, 10 gün içinde otomatik olarak toplanma ve veto eden üyeden istizah talebi" kararı alınmıştır (turkiye.un.org/tr). Bu karar yeterli değildir. Bu kararı takip edecek yeni kararlara ihtiyaç vardır. Zira dünyanın değişik bölgelerinde ortaya çıkan krizler için belki de hiç ilişkileri ve temas noktaları olmadığı halde Konseydeki üyelerin veto yetkisi ile krize müdahaleleri oldukça can sıkıcı olmaya başlamıştır. Mesela Suriye'deki krizden pek çok açıdan birinci derecede etkilenen Türkiye'nin "dünyanın öbür ucundaki" ABD ve Çin kadar olaya müdahil olamaması hiçbir şekilde açıklanamaz.

Diğer yandan BM güçlü devletler tarafından kolayca devre dışı bırakılabilmektedir. Mesela ABD, BM Güvenlik Konseyi'nden Irak'a müdahale kararı çıkaramayınca bu işi Birleşik Krallık ile birlikte yapmış, sonuçta Irak'ı işgal etmişlerdir. Bu durum BM'nin varlığı veya yokluğunun ABD için önemli olmadığını ortaya koymaktadır. BM desteği bir meşrulaştırma aracı olarak görülürken, desteklememesi ise bir engel teşkil etmemektedir (Çiftçi, 2009, s. 216).

4. Birleşmiş Milletler'e Bağlı Kuruluşlarda Yapı ve İşleyiş

BM ve bağlı kuruluşlarda yapı ve işleyiş şüphesiz bu makalenin sınırlarını aşar. Ancak burada uluslararası bir organizasyonun hakkaniyet ve eşitlik ilkeleri üzerinden genel görünümünü vermek ve büyük resmi ana hatları ile görmek amaçlanmaktadır. Bunun için teşkilat merkezlerinin ülkelere göre dağılımı, yöneticilerin aidiyetleri, personel sayıları ile bütçeleri incelenecektir.

4.1. Birleşmiş Milletler ve Bağlı Kuruluşların Merkez ve İdari Yapıları

BM oldukça geniş bir yapılanmanın tepe kuruluşu olup bu yapı BM ailesi olarak ifade edilmektedir. BM'ye bağlı 15 adet uluslararası uzman kuruluş vardır. Ayrıca yine BM'ye bağlı 6 adet fon ve program ile fon, program ve uzman kuruluş vasfını taşımamakla birlikte yine BM'ye bağlı 9 adet kuruluş daha bulunmaktadır. BM'ye bağlı olmamakla birlikte 4 adet de ilgili kuruluş

vardır. Tablo 3’de verilmiş olan bu kuruluşlar incelendiğinde kahir ekseriyetinin merkezlerinin ABD ve Avrupa’da oldukları görülür.

Ana yapı olarak BM genel merkezi New York’tadır. Keza Uluslararası Para Fonu (IMF) ile Dünya Bankası (WB) gibi çok önemli kuruluşların merkezi de Washington’dadır. Kuruluş merkezlerinden 26 tanesi Avrupa’da, birer tanesi ise Kanada, Japonya ve toprakları zorla elinden alınan Filistinlilerin göçürüldüğü Ürdün’dedir. O da Filistinli Mültecilere Yardım Ajansıdır. Afrika’ya lütfedilen İnsan Yerleşimleri ve Çevre programlarının merkezleri ise Kenya’dadır (www.un.org/en/about-us/un-system).

BM’ye bağlı kuruluşların üst yöneticilerinden bir tanesi bile Türk veya İslâm kimliğine sahip değildir. Zaman zaman Mısır’lı BM Genel Sekreteri Butros Butros Gali örneğinde olduğu gibi kişilere tesadüf edilse de bu kişiler ya o ülkenin gayrı Müslimlerinden veya nadirattandır. Aynı durum Afrika ve Asya ve Latin Amerika ülkeleri için de büyük oranda böyledir. Bu kuruluşların üst yöneticileri geriye doğru incelendiğinde de farklı bir sonuca ulaşamaz. Sadece üst yöneticiler değil BM ve bağlı, ilgili ve ilişkili tüm kuruluşların personel yapılarında da benzer bir durum söz konusudur.

Tablo 3: BM'ye Bağlı ve İlgili Kuruluşlar

Adı	Kısaltma	Kuruluş	Merkezi	Başkanı
Dünya Bankası	WB	1947	Washington/ABD	D. R. Malpass
Uluslararası Para Fonu	IMF	1945	Washington /ABD	K. Georgieva
Dünya Sağlık Teşkilatı	WHO	1948	Cenevre, İsviçre	T.A. Ghebreyesus
BM Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı	UNESCO	1945	Paris, Fransa	A. Azoulay
Uluslararası Çalışma Teşkilatı	ILO	1919	Cenevre, İsviçre	G. Ryder
Gıda ve Tarım Teşkilatı	FAO	1945	Roma, İtalya	Q. Dongyu
Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu	IFAD	1977	Roma, İtalya	G. Hounbo
Uluslararası Denizcilik Teşkilatı	IMO	1959	Londra/İngiltere	K. Lim
Dünya Meteoroloji Teşkilatı	WMO	1950	Cenevre, İsviçre	P. Taalas
Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü	WIPO	1967	Cenevre, İsviçre	D. Tang
Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı	ICAO	1947	Montreal, Kanada	J. C. Salazar
Uluslararası Telekomünikasyon Birliği	ITU	1865	Cenevre, İsviçre	H. Zhao
BM Endüstriyel Gelişme Teşkilatı	UNIDO	1966	Viyana, Avusturya	G. Müller
Dünya Posta Birliği	UPU	1874	Bern, İsviçre	M. Metoki
Dünya Turizm Teşkilatı	UNWTO	1975	Madrid, İspanya	Z. Pololikaşvili
Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu	IAEA	1957	Viyana, Avusturya	R. Grossi
Dünya Ticaret Teşkilatı	WTO	1995	Cenevre, İsviçre	N.O. Iweala
Uluslararası Göç Teşkilatı	IOM	1951	GrandSaconnex İsviçre	A. Vitorino
BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı	UNCTAD	1964	Cenevre, İsviçre	R. Grynspan
BM Kalkınma Programı	UNDP	1965	New York, ABD	A. Steiner
BM Çevre Programı	UNEP	1972	Nairobi, Kenya	I. Anderson
BM Mülteciler Yüksek Komiserliği	UNHCR	1950	Cenevre, İsviçre	F. Grandi
BM Filistinli Mültecilere Yardım Ajansı	UNRWA	1948	Amman, Jordan	P. Lazzarini
BM Çocuklara Yardım Fonu	UNICEF	1946	New York, ABD	C. M. Russell
BM Nüfus Fonu	UNFPA	1967	New York, ABD	N. Kanem
Dünya Gıda Programı	WFP	1961	Roma, İtalya	D. Beasley
BM Uyuşturucu ve Suç Ofisi	UNODC	1991	Viyana, Avusturya	G. F. Waly
BM İnsan Yerleşimleri Programı	UNHABITAT	1977	Nairobi, Kenya	M. M. Sharif
BM Kadın	UNWomen	2010	New York, ABD	S. Bahous
BM Proje Servis Ofisi	UNOPS	1973	Kopenhag/Danimarka	J. Wandel
<i>BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği</i>	<i>OHCHR</i>	<i>1993</i>	<i>New York, ABD</i>	<i>M. Bachelet</i>
<i>BM Silahsızlanma Araştırmaları Enstitüsü</i>	<i>UNIDIR</i>	<i>1984</i>	<i>Cenevre, İsviçre</i>	<i>R. Geiss</i>
<i>Kimyevi Silahların Yasaklanması Teşkilatı.</i>	<i>OPCW</i>	<i>1997</i>	<i>Lahey, Hollanda</i>	<i>F. Arias</i>
<i>BM Sistem Personel Koleji</i>	<i>UNSSC</i>	<i>2002</i>	<i>Turin, İtalya</i>	<i>J. Javan</i>
<i>BM Eğitim ve Araştırma Enstitüsü</i>	<i>UNITAR</i>	<i>1963</i>	<i>Cenevre, İsviçre</i>	<i>N. Seth</i>
<i>BM Üniversitesi</i>	<i>UNU</i>	<i>1972</i>	<i>Tokyo, Japonya</i>	<i>D. M. Malone</i>
<i>BM Afet Riskini Azaltma Ofisi</i>	<i>UNDRR</i>	<i>1999</i>	<i>Cenevre, İsviçre</i>	<i>M. Mizutori</i>
<i>BM HIV/AIDS Programı</i>	<i>UNAIDS</i>	<i>1994</i>	<i>Cenevre, İsviçre</i>	<i>M. Sidibé</i>

Kaynak: <https://unsceb.org/board-members>.

Bu tabloya göre Dünya, Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'dan ibarettir. Hıristiyanlardan başka dünyada sanki başka millet de yaşamamaktadır. BM ve bağlı kuruluşların genel merkez dağılımındaki açık adaletsizlik ve başkanlarının kimlikleri bile yeniden bir yapılanmanın ne kadar âcil olduğunu ortaya koymaktadır. İkinci Dünya Harbinin galipleri küresel siyasetin belirleyicileri, değişmez oyuncularını konumundadır ve gerek BM gerekse bağlı kuruluşlar bu siyasetin meşrulaştırıcı aparatlarıdır. Ayrıca bu kuruluşların bütçe ve maliyetleri de kolaylıkla üye ülkelere taksim edilerek karar alma merkezileştirilirken, mali yük dağıtılmış olmaktadır.

4.2. Birleşmiş Milletler ve Bağlı Kuruluşların Personel ve Bütçesi

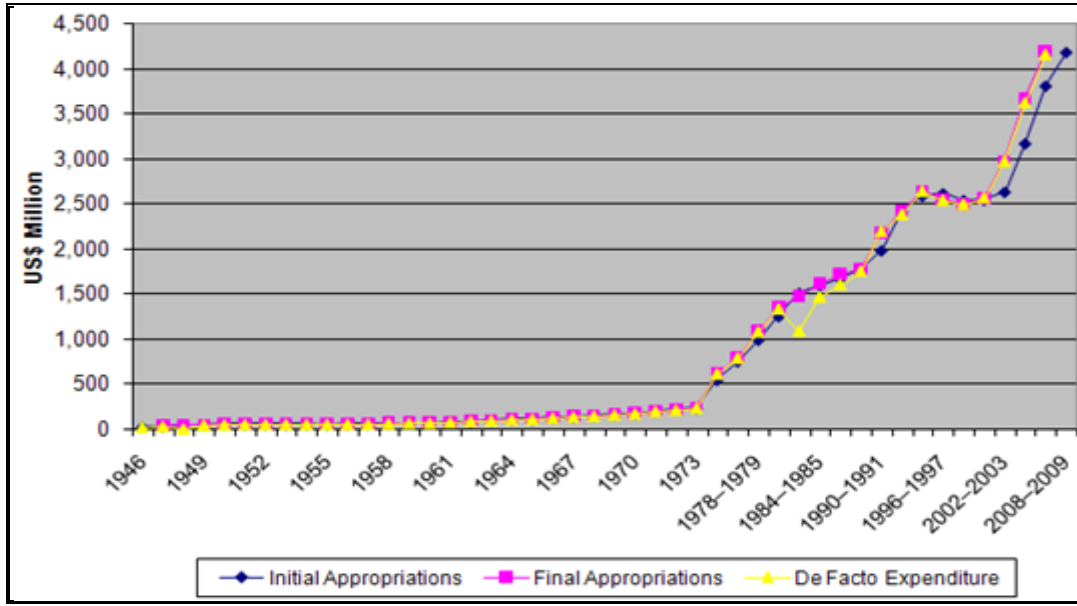
BM'de ıslaha muhtaç alanlardan birisi de personel sistemi ve insan kaynakları yönetimi ile bütçedir. BM Üst Düzey Yöneticiler Koordinasyon Kurulu Sekreterliği tarafından Birleşmiş Milletler Sistemi Örgütlerinden toplanan verilere göre 2021 yılı itibariyle BM genel merkezinde 21.350 personel; bağlı, ilgili kuruluş ve fonlarda ise 43.452 personel olmak üzere 64.752 işi istihdam edilmektedir (CEB_Personnel_Statistics_2022). BM ve bağlı kuruluşların politika belirleme ve karar alma yetkisine sahip üst yöneticileri ile uzmanlarının kahir ekseriyetinin zaten ABD ve Avrupa menşeli olduğu ifade edilmişti. Diğer çalışanlarda da farklı bir durum yoktur. Binaenaleyh âdil bir dağılımdan söz edilmesi mümkün değildir. Oysa bu kurumlar sözde tüm dünya milletlerini ve devletlerini temsil etmektedirler. Bu kadar personelin aldığı maaşlar tüm üye ülkelerin ödedikleri bütçelerden karşılanmaktadır. Yani bir taşla birkaç kuş birden vurulmakta, Batı İttifakı lehine çalışan bir siyasi çarkın giderleri ondan hiçbir istifadesi olmayan, hatta ondan zarar bile gören diğer ülkelere yüklenmektedir.

BM Genel merkezi ve bağlı kuruluş ve fonların gerek cari gerekse proje ve faaliyet giderleri ile istihdam edilen personel bütçeleri BM Genel Kurulu tarafından onaylanmaktadır. 2022 için normal bütçenin yaklaşık %20'si yalnızca özel siyasi misyonlar için olmak üzere toplam 3,12 milyar dolarlık bütçe, dünya çapındaki görev istasyonlarındaki yaklaşık 40.000 çalışan için ayrılmıştır. Bu bütçeye üye devletlerin katkı oranları da Genel Kurul tarafından belirlenmekte ve her üç yılda bir yeniden müzakere edilmektedir. Buna göre bir ülkenin ödeme gücü en fazla %22, en az %0,001 arasında; üye devletin gayri safi milli hasılası, kişi başına düşen geliri ve diğer bazı ekonomik göstergeleri üzerinden yapılmaktadır (<https://betterworldcampaign.org/resources/briefing-book-2022/united-nations-budget>).

Barişi koruma misyonlarının 2023 bütçesi Genel Kurul tarafından 6,4 milyar dolar olarak, normal bütçe ise 5,4 Milyar dolar olarak onaylanmıştır. Bu bütçe, üç kıtaya yayılan 85.000 personel ile 10 BM misyonunu finanse etmek için kullanılmaktadır. Bu bütçenin en büyük tedarikçisi %28,3 ile ABD'dir. Onu %10,8 ile Japonya, %7,2 ile Fransa, %7,1 ile Almanya, %6,6'lık katkı ile BK ve Çin takip etmektedir. Rusya genel bütçede olduğu gibi savunma bütçesinde de gerilerde (%3,1) kalmaktadır.

Normal bütçenin Avustralya %2,07, Brezilya %2,93, Kanada %2,98, Çin %5,14, Fransa %5,59, Almanya %7,14, İtalya %4,44, Japonya %10,83, Meksika %1,84, Hollanda %1,65, Kore %1,99, Rusya %2,43, İspanya %2,97, İsviçre %1,04, Türkiye %1,32, BK %5,17, ABD %22 olmak üzere toplamda %81,61'ini karşılarken kalan diğer 176 devlet %18,39'unu karşılamaktadır. G20 üyesi Hindistan'ın katkısı %0,66 ve Endonezya'nın katkısı %0,34'da kalmaktadır. Türkiye genel bütçeye katkı sağlamada 36,03 milyon dolar ile 16. sırada iken, 1,5 milyon dolarlık katkısıyla Barişi İnşa Fonu'na (BİF) en çok katkı yapan 22. ülke konumundadır (www.un.org/ga/search/view).

Şekil 2'de BM'nin kuruluşundan 2009 yılına kadar olan program bütçesi görülmektedir. Şekil 2 incelendiğinde BM bütçesinin 1970'li yıllarda adeta bir sıçrama yaptığı ve günümüze kadar da sürekli arttığı görülmektedir.

Şekil 2: BM Program Bütçesi (1946-2009)

Kaynak: Global Policy Forum, <https://www.globalpolicy.org/un-finance/tables-and-charts>

Dünyada savaşların arttığı ve barışın korunamadığı gerçeği ile bu artan bütçe arasındaki tezat BM’de yolsuzlukla ilgili şaibeleri hatıra getirmektedir. BM bütçesinin denetimine ilişkin tatmin edici bir mekanizmanın olmaması da şüpheleri arttırmaktadır. ABD’nin BM bütçesine yaklaşık beşte bir oranındaki katkısı zaman zaman BM’deki patronajı için gerekçe olarak zikredilebilmektedir. Oysa BM bütçesine Japonya ve Almanya ABD dışındaki diğer daimî üyelerin hepsinden çok daha fazla katkı sağladıkları halde karar mekanizmasının dışındadırlar. Eğer katkı ile temsil arasında bir bağlantı sağlanacaksa BM’de reform yapılmasının önünde hiçbir engel kalmamış demektir. Zira temsilde adalet ile katkıda adalet birlikte ele alınarak mesele halledilmiş olur.

5. Birleşmiş Milletler’de Demokratikleşme Sorunu ve Yeniden Yapılanma

BM’de reform yapılmasına yönelik farklı öneriler hep olmuştur³. Özellikle Konseyinin veto yetkisi BM’de en temel zaaf noktasını teşkil etmektedir. Konseyin beş daimî üyesinin veto hakkına sahip olması ve bu hakkın değiştirilmesi konusunda hiçbir şekilde yeni bir düzenlemeye yanaşmamaları krizin yegâne sebebidir. Veto yetkisinin çok az sayıda devlete ait olmasının dışında Konseyde de çok az sayıda temsilci ülkenin bulunması ve bu temsilcilerin karar almada gerçek bir etki güçlerinin olmaması, meşruiyet krizini daha da derinleştiren bir diğer etkendir. Konseyin idari ve bürokratik yapısında bu beş ülke temsilcilerinin çokluğu ile Konsey daimî üyelerinin emperyalist geçmişleri de Konseyin meşruiyetini sakatlayan diğer unsurlardır (Özlük, 2008, s. 20).

Reform taleplerinin odağına Güvenlik Konseyinin oturmasının sebebi bu organa verilen aşırı ve kontrolsüz güçtür. Güvenlik Konseyi, BM’nin en önemli karar alma organıdır ve Üye Devletlere yasal olarak bağlayıcı yükümlülükler getirme yetkisine sahiptir. BM Şartı tarafından “uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında birincil sorumluluk” olarak verilen Konsey’in elinde çatışmaların önlenmesi ve yönetimi için çeşitli araçlar bulunmaktadır. Konsey, uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehditleri çeşitli barışçıl yollarla çözmeye yönelik tavsiyelerde bulunma yetkisini haizdir ve başarısız olması halinde yaptırımlar ve askeri güç dâhil olmak üzere uhdesine

³ BM’nin yapı ve işleyişine yönelik uzunca bir akademik yayın listesi bulunmaktadır. Bkz: *BM Sistemi ve BM’de Reform Tartışmaları*, (Ed: N. Doğan, C. Çakmak, K. Aslan), Siyasal Kitabevi, Annan, K. (2005). In larger freedom: towards development, security and human rights for all, Report of the Secretary-General, United Nations, General Assembly.

verilen uygulamaları yürürlüğe koyabilir. Ancak veto yetkisi âdil çözümler yerine Konseyin daimî üyelerinin menfaat ve siyasetlerine uygun kararlar alınması için de oldukça elverişli bir araçtır. Bu sebeple de haklı olarak ülkelerden itirazlar yükselmekte ve reform talepleri gittikçe artmaktadır.

1993 yılında İtalya tarafından, 1996 yılında Bağlantısızlar Hareketi ve 1997’de Malezya’nın BM temsilcisi Razali İsmail tarafından BM ve Güvenlik Konseyinde reform yapılmasına yönelik talepler dile getirilmiştir. Ancak bu talepler genellikle BM Antlaşmasının yapısını değiştirmeyen, sadece Güvenlik Konseyi daimî ve geçici üyelerinin sayılarını arttırmaya ve âdil temsili sağlamaya yönelik tekliflerdir. Bu ve benzeri siyasi teklifler ile akademik analizlerde BM Güvenlik Konseyinin daimî üyeleri üzerinden mukayeseler yapılmakta ve değişen dünya şartlarında Japonya ve Almanya’nın dışarıda kalması eleştirilmektedir⁴. Oysa mesele daha derinlerde olup, BM’nin demokratikleşmesi veya oligarşinin güç kazanması gibi bir ikilemde yatmaktadır. Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle ağırlık kazanan Güvenlik Konseyi, dünyanın tahammül sınırlarını zorlayan oligarşik bir yapı arz etmekte olup, dünyada güvenliği sağlamak bir yana kendisi bizatihi bir güvenlik tehdidinde dönüşmüş durumdadır.

Güvenlik Konseyinde reforma ihtiyaç olduğu noktasında bütün devletler birleşmekle beraber, reformun kapsamı konusunda netlik bulunmamaktadır. BM Güvenlik Konseyinde reforma olan ihtiyaç Genel Sekreterler tarafından da gündeme getirilmiştir (Keskin Ata, 2014, s. 277). Nitekim BM eski genel sekreterlerinden Annan (2005, 42), “Güvenlik Konseyinin yapısının jeopolitik gerçekliğe uygun olmadığını, bu durumun dünyanın gözünde BM’yi meşruiyet krizine soktuğunu ve bu sebeple Konseyin yapısında değişiklik yapmak gerektiğini” ifade etmiştir.

Annan’ın teşhisi de doğru olmakla birlikte önerisi sadece Konsey yapısında jeopolitik gerçekliğe uygun değişikliklerle sınırlı kalmaktadır. Açık bir demokratik temsil işareti yerine Konsey yapısının güçlendirilmesine yönelik iki alternatif önerilmektedir. Sunulan iki alternatiften birisinde Afrika, Asya ve Pasifik, Avrupa, Kuzey ve Güney Amerika Kıtalarını ikişer daimî üye ile temsil; yenilenebilir üyeliklerde ise Afrika, Asya ve Amerika’ya üçer üye, Avrupa’ya bir üye teklifi vardır. Diğer öneride ise farklı olarak Afrika ve Asya/Pasifik için ikişer, Avrupa ve Amerika için birer daimî üyelik teklif edilmektedir. Geçici üyeliklerde ise Afrika ve Amerika için dörder, Asya/Pasifik için üç, Avrupa için iki geçici üyelik şeklinde bir genişleme önerilmektedir (Annan, 2005, 43). Bu durumda Güvenlik Konseyi üye sayısı 24’e çıkmakta fakat karar alma mekanizması demokratikleşmiş olmamaktadır.

BM’de reform yaklaşımlarını iki kategoride incelemek mümkündür. Birinci grupta BM’nin temsil yapısına yönelik genişleme ve temsilci sayısını arttırmaya yönelik teklifler bulunmaktadır. Bu teklifler BM’nin ve özellikle Güvenlik Konseyi’nin yapısında radikal bir değişim önermediği gibi zımnen korunmasına yönelik işaretler taşımaktadır. Bunlardan biri olan Schlesinger (1997, s. 48-52), BM’nin demokratik prensipler temeli üzerine bina edildiği iddiasını bir illüzyon olarak tanımlamaktadır. O’na göre “BM halkların demokratik temsilini değil, egemen devletlerin temsilini esas almaktadır; bu devletlerde demokratik hükümetler olsun veya olmasın. Güvenlik Konseyi barışı korumaya ilişkin kararlarında diğer tüm üye devletlerin elini bağlamaktadır ki bu kabul edilemez.” Ancak Schlesinger bu haklı itirazını tamamlayacak bir reform önerisi getirmemekte, dünyadaki güç dengelerindeki değişikliği hatırlatarak ABD’nin bu realiteyi dikkate almasını, Almanya ve Japonya’nın BM Güvenlik Konseyi daimî üyeliği ile beraber Güvenlik Konseyi geçici üye sayısının da arttırılmasına razı olmasını teklif etmektedir.

İkinci grupta ise BM’nin mevcut yapısının dünyada barışı korumaktan çok uzak olduğu, reforma gidilmediği takdirde BM’nin akıbetinin Milletler Cemiyetine benzeyeceği uyarıları yer almakta ve daha gerçekçi eleştiriler getirilmektedir. Bunlardan Fröhlich (2007, s. 153-156), BM reformuna

⁴ Almanya’nın BMGK üyeliği hakkında bkz: Aksoy M. (2014). Almanya ve BM. s. 245-258. BM Sistemi ve BM’de Reform Tartışmaları, (Ed: N. Doğan, C. Çakmak, K. Aslan), Siyasal Kitabevi.

yönelik Genel Sekreterlerden Kofi Annan'ın önerilerini 'Reform İronisi' olarak ele almış, ironilerin ya mizah ya da öfke doğuracağı hatırlatması ile reformların güç ve para karşısında söylemden öteye bir anlam ifade etmeyeceğini belirtmiştir. Benzer şekilde Luck (2005, s. 412) da BM'nin kurucularında reformlara yönelik açık bir isteksizlik olsa bile BM derin bir kurumsal krizle karşı karşıya olduğunu ve sadece radikal yapısal reformlarla bu krizden çıkabileceği tespitini yapmaktadır.

BM Güvenlik Konseyi'nin yapı ve işleyişine yönelik yoğun eleştiri ve itirazlara ek olarak yeniden yapılanma önerileri de bulunmaktadır. Stipo (2015), BM'nin yeni milenyumun küresel zorluklarıyla başa çıkmak için reforma tabi tutulması gerektiğini, bunun için BM Şartında Genel Kurulda üçte iki çoğunlukla karar ve Güvenlik Konseyi'nin daimî üyelerinin veto yetkisinin iptali edilme mecburiyeti olduğunu ifade etmektedir. Bu oldukça haklı ve gerçekçi bir öneridir.

Japonya ve Almanya gibi büyük ekonomik güçlerin BM Güvenlik Konseyi daimî üyesi olması önerilerini MB reformu için yeterli bulmayan Berween (2002, 55), Almanya'nın daimî üyeliğinin Güvenlik Konseyinde Avrupa'nın ağırlığını âdil olmayan bir şekilde arttıracaklarını, eğer Almanya ve Japonya daimî üye yapılacaksa, BM genel Kurulunun üçte birini oluşturan ve dünya nüfusunun beşte birini teşkil eden İslâm Dünyası ile Hindistan'ın nereye konacağını sormaktadır.

ABD'nin BM'deki eski temsilcilerinden Bolton; "Biz BM'de reformu destekliyoruz. Kofi Annan genel kurulda oylamaya sundu, 50 küsur ülke reform lehinde oy kullanırken 120 ülke aleyhte oy kullandı. Lehte oy kullananlar BM kuruluşları bütçesinin %90'ını, aleyhte oy kullananlar %10'unu karşılıyor" diyerek BM'de reform taleplerinin bir temenniden ibaret olduğunu belirtmiş, ABD'nin reform karşıtlığı tavrını ortaya koymuştur (Bolton ve Holbrooke, 2008, s. 16). Keza aynı dönemdeki diğer ABD temsilcisi olan Holbrooke ise gerçekçi olmak gereğinden söz ederek, "Milletler Cemiyeti örneği ortada, ABD'siz bir BM'nin daha iyi olacağını düşünüyor musunuz?" diye sormakta, hataların olabileceğini ama bunları büyütmemek gerektiğini, BM'nin varlığının ABD için gerekli olduğunu ve uluslararası politikadan ABD'nin eli çekemeyeceğini ifade etmektedir (Bolton ve Holbrooke, 2008, s. 21).

ABD'nin bu tavrı BM'de yeniden yapılanma taleplerinin rızaya dayalı bir demokratik adım olmayacağını, BM üyesi mağdur ülkelerin ortak bir tavır ve politika geliştirmeleri gerektiğini açık bir şekilde göstermektedir. Bunun için MC'den BM'ye geçişte olduğu gibi derin bir kriz beklemeden BM'nin yeniden yapılandırılması gerekir (Bayraktar, 2012, s. 29).

Milletler Cemiyeti ve BM tipi örgütler, büyük bir savaş sonrasında galip devletler tarafından kurulmakta ve onlara hizmet edecek şekilde yapılandırılmaktadır. Diğer bir ifade ile galiplerin menfaatlerini, mağlup devletlerin de ileride tehdit oluşturma potansiyeli kazanmamalarını garanti altına almaya çalışmaktadır. Oysa dünya barış ve güvenliğine esas tehdit galip devletlerden gelmektedir. Binaen aleyh BM gibi uluslararası yapıların galip-mağlup kırılganlığında değil barış dönemi şartlarında kurulması daha sağlıklı olacaktır (Emiroğlu, 2006, s. 136).

Amerika Kıta'sının keşfiyle başlayan coğrafi bütünleşme, bilgisayar ve internetle birlikte dünyayı kocaman bir şehre çevirmiş, içiçe geçen bağımlılıklar birçok ulus-üstü yapıların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Küreselleşme ile birlikte dünya siyasetinde yaşananlar sadece baş ağrılarına değil, aynı zamanda BM'nin yeniden yapılanması ve dünyanın yeniden şekillenmesi için de fırsat kapıları açmaktadır (Trent, 2008, s. 14). Hurd (2008, s. 199)., BM Güvenlik Konseyinde reform ihtiyacını meşruiyet krizine bağlarken, gerekçelerini de BM'nin kuruluşundan günümüze kadar geçen süre içinde yaşanan jeopolitik değişimler ile ortaya çıkan askeri ve ekonomik güç odaklarının farklılaşma, sömürgeleştirme sonrası yaşanan sistem değişiklikleri ve BM üye sayısının artması ile temsilde adalet, eşitlik ve çoğulculuk gibi normatif değerlerin zorlamasına bağlamaktadır.

Weiss (2003, s. 151), BM Güvenlik Konseyinde reformun zor olacağını, zira daimî üyelerin bu ayrıcalıklarından kolayca vazgeçmeyeceklerini ifade ile ümitsiz bir tablo çizerken Marchetti (2006), BM’de yeniden yapılanmaya ilişkin makalesinde BM için Küresel Yönetişim veya Federal Dünya şeklinde bir isimlendirme yaparak önerilerini iki grupta toplamaktadır. Birinci model, Kozmopolitan yönetim; ikinci model ise Kozmo-federalizmdir.

Marchetti (2006, s. 298), BM’de reformun zorluklarından bahisle özellikle temsiliyette San Marino ile Hindistan’ın demokratik temsilin nasıl sağlanacağını sorgulayarak eşit oy hakkının bir San Marinolu’nun 50.000 Hindistanlı demek olacağı ve bunun da demokrasiden çok uzak bir temsil olacağı itirazını yapmaktadır. Oysa federal yapılardaki çift meclis sistemi ile bu mesele aşılabilir. Yani Dünya Parlamentosu’nun Senatosu çift üye ile temsil esasına, Meclisi ise belirli nüfus büyüklüğü esasına göre düzenlenebilir. Mesela 25 milyona kadar nüfusu olan ülkeler için bir temsilci, 50 milyona kadar nüfusa iki temsilci, 75 milyona kadar nüfusa üç, temsilci, 100 milyona kadar nüfusa dört temsilci, yüz milyondan sonraki nüfuslar için ise ilave her elli milyon için birer temsilci hakkı tanınabilir ve üst sınır 300 milyonda sabitlenebilir. İkinci eleştiri ise küresel federalizmin çıkaracağı dünya hükümetinin bir tiranlığa dönüşme riskidir (Marchetti, 2006, s. 301). Oysa federal değil de konfederal bir yapıya gidilirse bu risk ortadan kalkacaktır. Ayrıca küresel düzeyde bir federal yapı kurmanın güçlükleri dikkate alınırse Avrupa Birliği gibi bölgesel bir örnekte yaşanan zorluklar ortada dururken daha gerçekçi olan konfederal yapı mevcut BM yerine daha kolay ikame edilecektir.

BM’nin yapı ve işleyişine yönelik en etkili itirazlardan birisi de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından yapılmaktadır. Türkiye’nin BM reformuna yönelik tezleri, İletişim Başkanlığı’nca yayımlanan “BM Reformu: Uluslararası İş Birliğine Yeni Bir Yaklaşım” isimli üç bölümden meydana gelen kitapta ortaya konulmuştur. MB ve özellikle Güvenlik Konseyinin yeniden yapılandırılmasına ilişkin Erdoğan’ın “Dünya beşten büyüktür” ve “Daha âdil bir dünya mümkün” şeklinde sloganlaştırdığı bu demokratikleştirme önerisinin diğer önerilerden farkı BM’deki tüm ayrıcalıklı konumların ortadan kaldırılmasına ilişkindir. Sadece 5 daimî üyenin önceliklerini dikkate alarak hareket eden bir Güvenlik Konseyi’nin çatışmaları önleyerek; barış, istikrar ve güvenliği tesis etmesinin mümkün olmadığı, gelecek için daha âdil bir dünya kuramayan bir sistemin değişmemesi için ısrar edilmesi de kitapta insanlığa karşı işlenen suça ortaklık olarak değerlendirilmektedir (İletişim Başkanlığı, 2022).

BM’nin yeniden yapılandırılmasına yönelik tüm bu eleştiriler maalesef BM’nin kurumsal yapısında bir yankı bulmamakta, BM’nin 2030 vizyonunda da sadra şifa bir reform önerisi yer almamaktadır. Her ne kadar 2030 vizyonunda reformlardan bahsedilse de bunların hiçbiri yeniden yapılanma ile ilgili değil, işleyişe yönelik bir takım iyileştirme önerilerinden ibarettir. BM 2030 vizyonu başlıklarından birincisi BM kalkınma sistemini “2030 Sürdürülebilir Kalkınma” hedeflerine ulaşacak şekilde yeniden konumlandırma şeklinde belirlenmiştir. İkincisi, süreçleri basitleştirerek, cinsiyet eşitliği ve bürokratik mekanizmayı düzene sokmak şeklinde bir idari düzenleme hedefi olarak tanımlanmış ve üçüncü olarak da barış ve güvenlik operasyonlarını yeniden yapılandırarak BM’yi daha çevik, daha az bürokratik, daha şeffaf ve hesap verebilir, daha adem-i merkezi ve etkili hale getirmek şeklinde ifade edilmiştir (<https://betterworldcampaign.org>).

Bize göre de BM’nin âcil olarak yeniden yapılanmaya ihtiyacı vardır. Milletler Cemiyeti ve daha sonra onun yerini alan BM’nin menfaatleri gerektirdiğinde uzlaşan ve birleşen birkaç devletin “Truva Atı” olmaktan öte bir işe yaramaması gerçeğinden hareketle, üye ülkelerin üzerinde mutabık kalacakları eşit oy hakkına dayalı, tüm ayrıcalıkları ortadan kaldıran bir temsil mekanizmasının kurulması zaruridir.

BM genel kurulu tıpkı devletlerdeki yasama organı gibi kurgulanmalı, “Dünya Parlamentosu” adıyla her ülkenin bir üye ile temsil edildiği bir “BM Senatosu” ile ülke nüfuslarının dikkate alınarak temsil edildiği “BM Meclisi” olmak üzere iki kanatlı bir yapıya sahip olmalıdır. Karar

alma mekanizması da BM Anayasası ve anayasa değişiklikleri gibi temel mevzuat düzenlemelerinde nitelikli çoğunluk, sair icraî kararlarda salt çoğunluk şeklinde olmalıdır. Senato ve Meclis kendi başkanlarını üyeleri arasından kendisi seçmelidir.

BM'nin yürütme organı veya bir nevi hükümetinin üyeleri de ayrı ayrı Dünya Parlamentosu'nun güvenoyuna dayalı olarak belirlenmelidir. Keza Hükümet başkanı veya bugünkü örneğinde olduğu gibi Genel Sekreter de Dünya Parlamentosu'nun güven oyuna dayalı olarak bir defaya mahsus olmak üzere belirlenmelidir.

BM'nin yargı organı BM Yüksek Mahkemesi adıyla yeniden yapılandırılmalı, üyelerinin sayısı ve seçimi Dünya Parlamentosu tarafından belirli süreler için yapılmalıdır. BM organlarının yeri de yine parlamentonun nitelikli oyu ile belirlenmelidir. Cemiyeti Akvam'ın merkezi Avrupa'da, Birleşmiş Milletler'in merkezi Amerika'da olduğu için yeni kurulacak Uluslararası Dünya Parlamentosu'nun merkezinin de Asya'da olması adalet ve aklın gereğidir. Türkiye hem Asya Kıta'sında hem üç kıtanın kesişme noktası üzerinde ve devletlerin kolay ulaşımı, eski medeniyetlerin kesişim noktası ve beşiği gibi birçok açıdan da çok uygun bir coğrafi konumda bulunmaktadır. Bu sebeple Dünya Parlamentosu'nun yeni merkezi için en uygun adaylardan birisidir. Oligarşiden arındırılmış ve demokratik temsil mekanizmaları ile yeniden yapılandırılmış bir Dünya Parlamentosu'nun insanlığın en eski yerleşim merkezlerinden birisi olan Anadolu'da tesis edilmesi gerçekçi bir yaklaşım olmakla birlikte, bu yerin demokratik bir şekilde belirlenmesine de kimse itiraz etmeyecektir.

BM'nin yapısında bulunan Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Yed-i Eminlik Konseyi, Uluslararası Adalet Divanı ve BM Genel Sekreterliği ile BM'ye bağlı teşkilatların tekrar gözden geçirilmesi, buradaki oligarşik düzenlerin yapı ve işleyişinin demokratikleştirilmesi gerekir. Dünya Parlamentosu'nun organ ve kurullarının merkezleri ile çalışanlarının da yine hakkaniyet ölçüsü içerisinde kıtalara ve ülkelere dağıtılması, bu mekânları "geçim kapısı" yapan imtiyazlı unsurların tasallutundan kurtarılması gerekir. Aynı yaklaşım hem Adalet Divanı hem Ekonomik ve Sosyal Konsey hem de Bretton Woods kuruluşları olarak adlandırılan Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu için de geçerlidir. Yeniden yapılanmada bu müesseselerin her türlü şaibelerden beri bir konuma getirilmesi ve tüm Dünya devletlerinin itimadına layık olacak bir şekilde yapılandırılması gerekmektedir.

Tekrar düzenleme yapılması gereken çok önemli diğer bir husus da BM'de 200'e yakın devletin temsilcileri olduğu halde güvenlik konseyi daimî üyelerinin dışındaki dillerin geçerliliğinin bulunmamasıdır. Bunun tek istisnası Arapça ve İspanyolcadır. Yeniden yapılanmada Dünya Parlamentosunun dili de hakkaniyete uygun bir çözüme kavuşturulmalıdır.

Yeniden yapılanmanın sadece BM ile sınırlı kalmaması, BM'ye bağlı kuruluşların yapı ve işleyişlerinin de demokratikleştirilmesi gerekir. IMF'nin ve Dünya Bankası'nın küresel yararları gözettiği söylenebilir ancak gerçekte bu kuruluşlar ağırlıklı olarak ABD'nin etkisi altındadır (Brzezinski, 2005, s. 48). Dünyamız ikinci bin yılın eşliğinde "güçlülerin haklı olduğu" ve zayıfların "doğal seleksiyona" uğratıldığı veya sömürüldüğü bir sistemden "haklıların güçlü olduğu" bir sisteme geçmek zorundadır.

6. Sonuç

BM'nin kuruluşundan günümüze kadar geçen süreçte yaşanan savaşlar, işgaller ve hatta soykırımlar BM'nin varlık sebebi olan "barışı koruma" hususunda başarılı olamadığını ortaya koymuştur. BM'nin demokratikleştirilmesi ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaç gerek BM teşkilatı içerisinde gerekse üyeleri tarafından sıklıkla dile getirilmekle birlikte şimdiye kadar herhangi bir olumlu gelişme sağlanamamıştır. BM'de yeniden yapılanma bitmeyen bir senfoniye dönüşmüş durumdadır. Dünyada yaşanan değişimin hızı BM'yi arkaik bir yapıya dönüştürmüştür. Artık 2. Dünya Harbi sonrası durum yoktur, güç dengeleri de ülke sayıları da değişmiş, küresel rekabet ve

stratejiler barışı tehdit eder hale gelmiştir. En yakın bir örnek olarak Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan savaş durdurulamadığı gibi bilakis genişleme riski taşımaktadır. BM üstesinden gelemediği yeni sınamalardan geçmekte ve gün geçtikçe etkisini daha çok kaybetmektedir. BM'nin beklentilere cevap verebilmesi için yapı ve işleyişinde iyileştirmeler yapılması, başka bir ifade ile demokratikleştirilmesi gerekir. BM'nin bu yeni şartlara direnmesi kendisini yavaş yavaş yok etmesi mânâsına gelmektedir. O halde reform önerilerine karşı yapılan dirençte ısrar etmek mânâsızdır. BM, başta Güvenlik Konseyi olmak üzere tüm yapı ve bağlı kuruluşları ile yeniden yapılandırılmak zorundadır.

Genel yapı ve işleyişini kısaca gözden geçirdiğimiz Milletler Cemiyeti ve daha sonra onun yerini alan Birleşmiş Milletlerin “eski çağ” yapılarının özelliklerini taşıması ve insanlığın sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçmesi göz önüne alınarak, küresel güç odaklarının “reel politik” dedikleri uluslararası camiadaki “güçlü haklıdır!” kuralının yerini “haklı güçlüdür” veya “ihkak-ı hak” almalıdır. Bu da Dünya’da var olan tüm ülkelerin üzerinde mutabık kalacakları bir oy hakkı ve tüm ayrıcalıkları ortadan kaldıran bir temsil mekanizması ile mümkün olacaktır. Özellikle BM Güvenlik Konseyi’nin oligarşik yapısı behemehâl demokratikleştirilmeli ve BM Genel Kurulu da Dünya Parlamentosuna dönüştürülmelidir. Dünya Parlamentosu’nun organ ve kurullarının merkez ve çalışanları da yine hakkaniyet ölçüsü içerisinde kıtalar ve ülkelere dağıtılmalıdır. Artık Dünya yarım yüzyıl öncesinin formatlarını ve güç dengelerini kaldıramamaktadır. Yeni bir bin yıla girilmiş, uluslararası ilişkilerin aktörleri farklılaşmış, Dünyamız ciddi şekilde bütünleşerek ülkeler birbirlerine bağımlı hale gelmişlerdir. Uluslararası düzeydeki eski diktatöryal yapıları korumak o kadar kolay olmayacaktır. Sefalet denizinde yüzen günümüz dünyasında, emperyalist bazı devletlerin sömürdükleri kan ve canları huzur adalarında afiyetle yemeleri mümkün değildir. Bu küresel tehdidin ortadan kaldırılması bir üçüncü dünya savaşı ile değil, küresel barışı sağlayacak demokratikleştirilmiş bir BM ile mümkün olacaktır.

Kaynakça

- Anadolu Ajansı (2022). <https://turkiye.un.org/tr/179276-guvenlik-konseyinde-veto-hakki-kullanilirs-a-genel-kurul-toplanacak>.
- Anadolu Ajansı (2022). <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiyenin-birlesmis-milletler-reformuna-yonelik-tezleri-kitaplastirildi/2687573>
- Annan, K. (2005). In larger freedom: towards development, security and human rights for all, Report of the Secretary-General, New York: United Nations. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/59/2005.
- Arsava, A. F. (2007). BM Güvenlik Konseyi’nin insan haklarını koruma rolü ve Güvenlik Konseyi’nin yetkilerinin dayanağı ve sınırları, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 4(13), 1-16.
- Bayraktar, F. (2012). Bir ütopya olarak kolektif güvenlik sistemi ya da Birleşmiş Milletler ne işe yarar? *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16(1-1), 21-33.
- Berween, M. (2002). Democratization of the UN: Isn't It Time for structural reform at the United Nations?. *Review Of International Affairs*, 2(2), 40-62.
- Birleşmiş Milletler Antlaşması, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/chart_turkce.pdf.
- Birleşmiş Milletler http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=ST/ADM/SER.B.
- Birleşmiş Milletler, <http://www.un.org/en/charter-united-nations/index.html>.
- Bolton, J. and Holbrooke, R. (2008). Reforming the United Nations. *Brown Journal Of World Affairs*, 14(2), 11-21.
- Brzezinski, Z. (2005). *Büyük satranç tahtası*, Çev. Yelda Türedi, İstanbul: İnkılap Kitabevi.

- CEB Personnel Statistics (2022). <https://betterworldcampaign.org/resources/briefing-book-2022/united-nations-budget>.
- Çiftçi, K. (2009). Soğuk savaş sonrasında ABD: Rızaya dayalı hegemonyadan imparatorluk düzenine, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 203–219.
- Emiroğlu, H. (2006). Uluslararası siyasal örgütlenme modeli oluşumunun tarihsel süreci ve Birleşmiş Milletler örgütü (1941-1990), *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2(04), 103-140.
- Fröhlich, M. (2007). The ironies of UN Secretariat reform. *Global Governance*, 13(2), 151–159.
- Global Policy Forum, <https://www.globalpolicy.org/un-finance/tables-and-charts>.
- <http://www.unsceb.org/content/hr-statistics-staff-totals>.
- Hurd, I. (2008). Myths of membership: the politics of legitimation in UN Security Council reform. *Global Governance*, 14(2), 199-217.
- İletişim Başkanlığı (2022). *BM reformu: Uluslararası iş birliğine yeni bir yaklaşım*, İletişim Başkanlığı.
- Karabulut, B. (2015). Birleşmiş Milletlerin küresel güvenlikteki rolü ve çevre güvenliği bağlamında Karadeniz havzasındaki faaliyetleri, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 48, 43-58.
- Kırdım, Ş. E. (2022). Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin ultra vires kararlarının sınırları ve yargısal denetimi, *YBHD*, 7(1), 31–72.
- Luck, E. C. (2005). How not to reform the United Nations. *Global Governance*, 11(4), 407-414.
- Newworldencyclopedia, https://www.newworldencyclopedia.org/entry/File:League_of_Nations_Anachronous_Map
- Özkan, A. (2002). Uluslararası hukukta Birleşmiş Milletler ve Afganistan operasyonu, *Avrasya Dosyası, BM Özel*, İlkbahar 2002, 8(1), 238-257.
- Özlük, E. (2008). Uluslararası ilişkilerde meşruiyet ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin meşruiyet krizi, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 4(14), 1-26.
- Resmî Gazete (1945) *Birleşmiş Milletler antlaşması ve Milletlerarası Adalet Divanı statüsü*, RG Tarihi 24.08 1945: No 6902. <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf>.
- Schlesinger, S. (1997). Can the United Nations reform? *World Policy Journal*, 14(3), 47.
- Stipo, F. (2015). Is it time to reform the United Nations? *The Hill*, <http://thehill.com/blogs/pundits-blog/international/254459-is-it-time-to-reform-the-united-nations>.
- Sur, M. (2013). Birleşmiş Milletler örgütünün gelişimi ve geleceği, *Journal of Yaşar University*, 8, Sayı, Özel, 2535-3550.
- Trent, J. E. (2008). *How to reform the United Nations: A proposal*, paper for presentation at the International Studies Association Convention San Francisco, March 26–29, 2008. http://www.johntrent.ca/un_reform_proposal.html, (Erişim: 10.12.2022).
- Uluslan, Ş. (2008). Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne girişi, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, VII/16-17, Bahar-Güz, 237-258.
- UN Briefing Book (2022). <https://betterworldcampaign.org/resources/briefing-book-2022/united-nations-strengthening-reform>.
- UN Peace Security Data Hub (2022). <https://psdata.un.org/dataset/DPPA-SCVETOES>.

UN System Human Resources by Organization (2022). <https://unsceb.org/un-system-hr-statistics-report-2021>.

UN, <http://www.un.org/en/sections/about-un/funds-programmes-specialized-agencies-and-others/index.html>.

United Nations (2015). Transforming Our World: The 2030 Agenda For Sustainable Development, <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld/publication>.

UNSCEB, <https://unsceb.org/board-members>.

Weiss, T. G. (2003). The illusion of UN Security Council reform. *The Washington Quarterly*, 26(4), 147–161.